

Точка 5.1 Анекс С

SOER 2010

Дел С – Република Македонија

Природа и биодиверзитет (октомври 2009 година)

Заштита на природните вредности и зачувување на биодиверзитетот

Клучни пораки:

- Според законски регулираната процедура за заштита на локалитети со природни вредности, воспоставени се 6 категории на заштитено природно наследство;
- Оформени се: CORINE биотопи со 77 корине места и Национална Емералд мрежа на Република Македонија со 35 емералд подрачја и 11 заштитени подрачја вклучени во Македонскиот зелен појас, како дел од Балканскиот зелен појас;
- Бројот на заштитени подрачја е со зголемен тренд во последнава деценија, од 7,4% од националната територија во 1991 година на 8,7% во 2008 година;
- Површина на заштитени подрачја изнесува 2.220.5 km²;
- Регистрирано е деградирање на природни живеалишта и намалување на ареалите на распространување на ендемични, реликтни, ретки растителни видови и самоникни габи;
- Регистрирано е благо намалување на популациите на неколку вида водни миграторни птици кај езерски, речни и блатни станишта, како и намалување на популациите на 4 глобално загрозени грабливи птици (орли и мршојадци), како и глобално загрозени цицачи (лилјаци, видра и др.)
- Со измените на Законот за ловство (2008) зголемен е бројот на диви животински видови (ловен дивеч) кои со тоа се стекнаа со статус на трајно заштитени диви видови;
- Ефектот од спроведувањето на измените на законот за ловство од 2008 година е позитивен. Ловците ги поддржуваат активностите за трајна заштита на загрозените диви видови.

Зошто е важно?

Кус осврт за богатството на биолошката разновидност

Богатството со типови екосистеми, типови станишта, заедници и видови ја ставаат Република Македонија на самиот врв на листата на земји со значаен биодиверзитет во Европа (Hot spot). Имено, според досегашните научни истражувања констатирано е дека на територијата на Република Македонија се оформени повеќе екосистемски типови: водни, крајбрежни, тревесте, брдски, степолики, шумски и планински екосистеми од кои клучни се: водните, суви тревести, шумски и планински екосистеми. Исто така регистрирани се над 260 растителни заедници со доминација на тревестите и шумските заедници. Видовиот диверзитет е претставен со над 16.000 таксони од дивата флора, фунгија и фауна. Посебно е значајно што во Македонија егзистираат над 900 ендемични видови од кои 850 видови се македонски ендеми.

На територијата на Република Македонија издвоени се два биогеографски региони: континентален и алпски и еден подрегион субмедитерански. Во зависност од лоцираноста и надморската височина издвоени се осум климатско-вегетациски-почвени зони. Во субмедитеранскиот појас се издвоени две подрачја: Субмедитеранско подрачје (50-500 мнв) со површина 800.000 ha и Континентално-субмедитеранско подрачје (501-600 мнв) со површина 97.000 ha, што претставува повеќе од една третина или 35% од субмедитеранското подрачје. Во континенталниот појас се издвоени четири подрачја: Топло континентално подрачје (601-900 мнв) со површина 740.000 ha (27,4%), Студено континентално подрачје (901-1100 мнв) со површина 342.000 ha (13,3%), Подгорско континентално планинско подрачје (1101-1300 мнв) со површина 250.000 ha (9,7%) и Планинско континентално подрачје (1301-1650 мнв) со површина 269.000 ha (10,4%). Во алпскиот појас се издвоени две подрачја: Субалпско планинско подрачје (1651-2250 мнв) со површина 97.000 ha (3,8%) и Алпско планинско подрачје (над 2250 мнв) со површина 13.000 ha (само 0,5% од целиот појас).

Национална мрежа на заштитени подрачја

Реакции

Во Република Македонија основен законски пропис со кој се регулира заштитата на природното наследство е Законот за заштита на природата ("Сл. весник на РМ" бр.67/04, 14/06 и 84/07). Согласно овој закон, системот на заштитени подрачја се воспоставува заради заштита на биолошката разновидност во рамките на природните живеалишта, процесите кои се случуваат во природата, како и абиотичките карактеристики и пределската разновидност. Со прогласувањето на подрачјето за заштитено тоа се стекнува со статус на природно наследство.

Законот за заштита на природата, во кој се транспонирани критериумите на Светската унија за заштита на природата (IUCN) за категоризација на заштитени

подрачја, дава можност за воспоставување на следните шест категории на заштитени подрачја:

1. Строг природен резерват
2. Национален парк
3. Споменик на природата
4. Парк на природата
5. Заштитен предел
6. Повеќенаменско подрачје.

Единствено сè уште не е воведена категорија Ib-подрачје на дивината според критериумите на IUCN.

Податоците за бројот и површината на заштитени подрачја се дадени во табела 1.

Табела 1. Број и површина на заштитени подрачја во период: 1948-1998

Година на заштита	Број на заштитени подрачја	Површина (во ha)	% во однос на територијата на РМ
1948-1960	11	131.599	5,11
1961-1998	58	52.538	2,04
вкупно:	69	184.137	7,16

Од горните показатели се гледа дека во периодот од 1948 до 1960 година во Македонија се заштитени 11 подрачја и објекти како природни реткости врз основа на тогаш важечкиот Закон за заштита на спомениците на културата и природните реткости, со вкупна површина од 131.599 (5,11 % од територијата на државата). Со Законот за заштита на природните реткости, донесен во 1960 година и со неговите измени и дополнувања извршени во 1965 и 1973 година, заштитени се уште 58 објекти, така што вкупниот број на заштитени подрачја и објекти изнесуваше 69 објекти со вкупна површина од 184.137 ha - 7,16 % од територијата на РМ.

Со формирањето на посебно Министерство за животна средина, во декември 1998 год., во периодот 1999-2008 година продолжи процесот за заштита на природното наследство. Посебно е значајно донесувањето на Законот за заштита на природата во 2004 година, во кој се транспонирани европските директиви за заштита на природното наследство. Податоците на заштитените подрачја во овој период се прикажани во табела 2.

Табела 2. Број и површина на заштитени подрачја, состојба во 2008 год.

Заштитено подрачје	број	површина (во km²)	% од територијата на Република Македонија
Национален парк	3	1130,0	4,4
Строг природен резерват	4	126,8	0,5
Предел со посебни природни карактеристики	3	23,4	0,1
Одделни растителни и животински видови	12	26,5	0,1
Споменик на природа	60	634,3	2,5
Повеќенаменско подрачје	1	279,5	1,1
Вкупно	83	2220,5	8,7

Според податоците од табела 2 констатирано е дека заштитените подрачја во Република Македонија зафаќаат околу 8.7 % од територијата на државата. Најголем дел припаѓа на националните паркови со околу 4,4 %, потоа се спомениците на природа со околу 2,5 % и повеќенаменското подрачје Јасен околу 1,1 % од националната територија. Релативно мала површина (0,5%) зафаќаат строгите природни резервати, додека најмалку по 0,1% зафаќаат категориите предел со посебни природни карактеристики и одделни растителни и животински видови.

Во моментот во Република Македонија се воспоставени првите три категории на заштитено подрачје (строг природен резерват, национален парк и споменик на природата) и постои само едно повеќенаменско подрачје (Јасен), додека четвртата и петата категорија на заштитено подрачје-парк на природата и заштитен предел сè уште не се воспоставени. По завршувањето на ревалоризацијата на природното наследство на РМ, објектите на природата, вклучени во категориите предел со посебни природни карактеристики и одделни растителни и животински видови, ќе влезат во горенаведените шест категории на заштитени подрачја, согласно Законот за заштита на природата¹.

¹ Според Законот за заштита на природата, Министерството за животна средина и просторно планирање, во рок од шест години од денот на отпочнувањето на примената на овој закон, има обврска да изврши ревалоризација на заштитените подрачја, заштитени пред денот на отпочнувањето на примената на овој закон и да изготви нови акти за прогласување во согласност со одредбите. Поради ова Министерството за животна средина и просторно планирање, Управа за животна средина е во постојана динамика во поглед на спроведување на постапка пред Владата на РМ за прогласување на нови заштитени подрачја или повторно прогласување на веќе постоечките заштитени подрачја. Во таа насока веќе е прогласен локалитетот Куклица кај Кратово за споменик на природата; извршено е повторно прогласување на Маркови Кули и Смоларски Водопад за споменици на природата, како и повторно прогласување на дел од планината Пелистер за

УНЕСКО место

Во меѓународни рамки, на листа на УНЕСКО е вклучен Охридскиот регион како светско природно и културно наследство од 1979 година, додека на привремената листа на УНЕСКО се вклучени и спомениците на природа Маркови Кули и Пештерата Слатински Извор од 2004 година. Надлежен орган за координација на активностите за интегрална заштита на УНЕСКО статусот на Охридскиот регион, на државно ниво, е Министерството за животна средина и просторно планирање, а на регионално ниво Одделението за заштита на Охридското Езеро и Хидробиолошкиот завод - Охрид (мониторинг и истражување). Одделно, Министерството за култура и подрачниот Завод и музеј Охрид се надлежни за активностите поврзани со културното наследство.

Рамсарско место

На Рамсарската листа на водни живеалишта од меѓународно значење вклучени се Преспанското Езеро (1995) и Дојранското Езеро (2008). Надлежни органи за координација на активностите за заштита на природното наследство и зачувување на биолошката разновидност се МЖСПП и Националниот Рамсарски Комитет. Мониторингот и истражувањето за двете Рамсарски места ги организираат Институтот за биологија при Природноматематичкиот факултет, Скопје, Хидробиолошкиот завод-Охрид и Македонското друштво за проучување и заштита на птиците (невладина организација).

Национална Емералд мрежа

Согласно одредбите од Конвенцијата за заштита на европскиот див свет и природните живеалишта (Берн, 1979) и Законот за заштита на природата, во периодот од 2002 до 2008 година беа реализирани четири проекти за воспоставување Национална Емералд мрежа. Таа е значајна подготвителна активност/ механизам за воспоставување на Европската кохерентна мрежа Натура 2000 (Табела 3).

Табела 3. Идентификувани емералд подрачја во периодот: 2002-2008 година

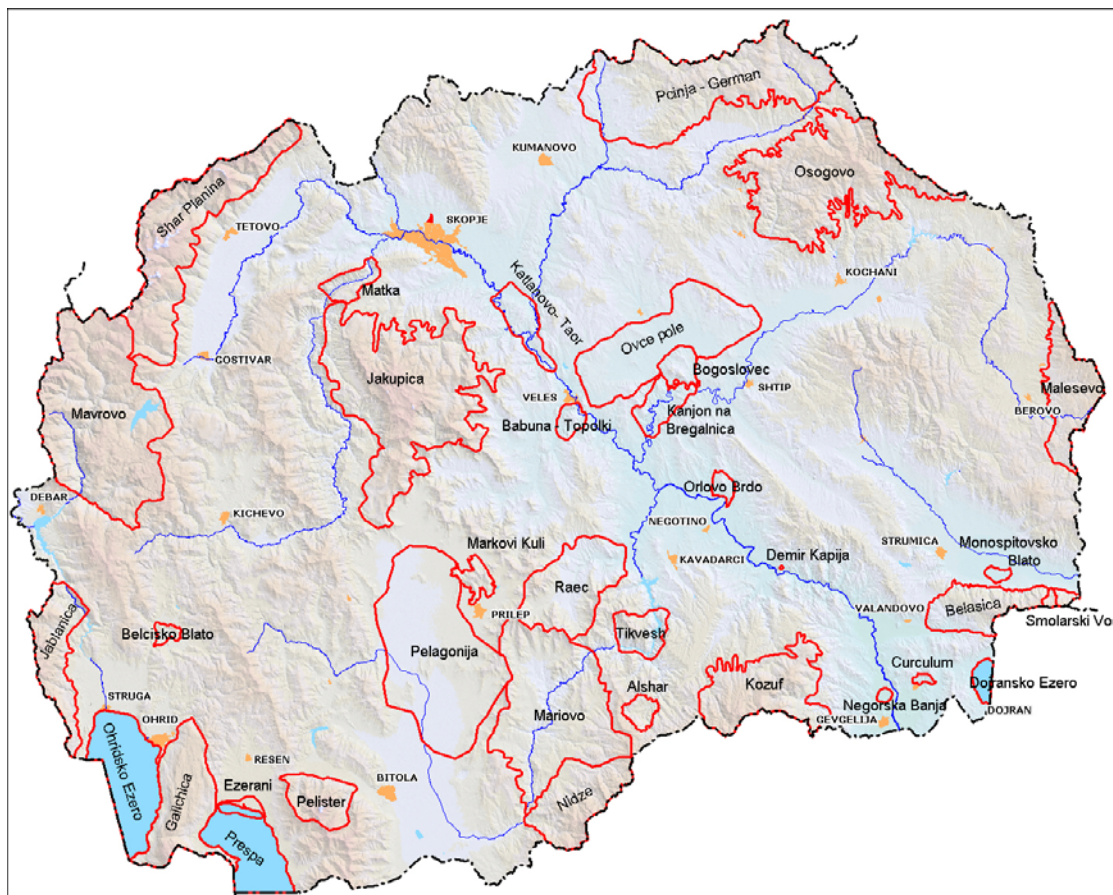
Период на идентификација	број на идентификувани подрачја	површина (во ha)	% од предвидена национална Емералд мрежа
Прв проект (2002-2003)	3	27.660	3,6
Втор проект (2004)	3	28.000	3,8
Трет проект	10	144.783	19,1

национален парк. Во тек се активности во Министерството за животна средина и просторно планирање за прогласување/повторно прогласување на десетина објекти на природата.

(2005-2006)			
Четврт проект (2008)	19	556.447	73,5
Вкупно:	35	756.890	100,0

Во Националната Емералд мрежа на подрачја од посебно значење за зачувување од Македонија се идентификувани 35 локалитети. Со првиот проект реализиран во 2002-2003 година, идентификувани се 3 подрачја: СПР Езерани, НП Галичица и СП Дојранско Езеро, со вкупна површина 27.660 ha (3,6%). Со вториот проект реализиран во 2004 година, идентификувани се уште 3 подрачја: СПР Тиквеш, НП Пелистер, СП Демир Капија, со вкупна површина 28.000 ha (3,8%). Со третиот проект реализиран во 2005-2006 година, идентификувани се 10 подрачја со вкупна површина 144.783 ha (19,1%) и со четвртиот проект реализиран во 2008 година, идентификувани се 19 подрачја со вкупна површина 556.447 ha (73,5%). Со тоа, Националната Емералд мрежа на Република Македонија опфаќа 35 емералд подрачја кои зафаќаат површина од 752.223 ha или 29 % од нејзината територија.

Карта 1 Национална Емералд мрежа на Република Македонија

----- ги покажува границите на локалитетите од Емералд

Заради компатибилност на Националната Емералд мрежа со Натура 2000, подрачјата се категоризирани во три типа:

А-подрачја значајни за заштита на диви птици (соодветствуваат со *Посебни заштитени подрачја од Натура 2000*). Во Емералд мрежата се вклучени 4 подрачја;

Б-подрачја значајни за други диви видови и живеалишта (соодветствуваат со *Посебни подрачја за зачувување од НАТУРА 2000*). Во Емералд мрежата се 5 подрачја и

В-подрачја значајни за диви птици, други видови и живеалишта. Во Националната Емералд мрежа се вклучени 26 подрачја.

Реакции

Натура 2000

Мрежата Натура 2000 во европски рамки претставува продолжение на процесот за формирање Пан-европска еколошка мрежа и национални еколошки мрежи. Таа се состои од Посебни заштитени подрачја (SPAs) кои се назначуваат согласно Директивата за заштита на диви птици (ЕЕС 79/409) и Посебни подрачја за зачувување (SACs) кои се назначуваат согласно Директивата за природни живеалишта, дива фауна и флора (ЕЕС 92/43). Имајќи предвид дека критериумите за идентификување на емералд подрачја (според Бернската Конвенција) се компатибилни со тие за определување подрачја за Натура 2000 (ЕУ Директива за птици и ЕУ Директива за живеалишта), процесот на воспоставување Натура 2000 е во значително напредна фаза. Идните чекори во овој процес ќе се конкретизираат со Акциониот план кој е во фаза на изготвување.

Балкански зелен појас

Во рамките на активностите од Програмата на Светската унија за заштита на природата (IUCN) за иницијативата за воспоставување на Балкански зелен појас, во 2004 година воспоставен е македонскиот дел од зелениот појас, во пограничните региони на Македонија со Бугарија, Грција и Албанија (Карта 1).

Македонскиот зелен појас вклучува 11 заштитени подрачја од кои трите национални паркови Пелистер, Маврово и Галичица, три природните езера-Охридското, Преспанското и Дојранското Езеро, кои се исто така споменици на природата, Строг природен резерват - Езерани (Преспанско Езеро), Споменици на природата - Вевчански извори, Смоларски водопад, Колешински водопад и флористичкиот локалитет - Мајдан.

Целта на иницијативата е поврзување на заштитените подрачја во регионот на Југоисточна Европа, заради интегрална заштита на природата и биодиверзитетот

и подобрување на соработката помеѓу државите за заштита на природното наследство.

На територијата на Република Македонија утврдени се 42 локалитети кои се најважни растителни станишта (IPA), 77 локалитети кои претставуваат Corine биотопи, 14 локалитети кои се најважни подрачја за птици (IBA) и 8 најважни локалитети за пеперутки (ILA). Дел од заштитените подрачја ги опфаќаат најважните растителни станишта, најважните подрачја за птици, најважни локалитети за пеперутки и се дел од Corine биотопи.

Карта 2 Зелен појас, дел од територијата на Република Македонија

ЛЕГЕНДА на заштитени подрачја

1. Охридско Езеро	7. Национален парк Пелистер
2. Преспанско Езеро	8. Вевчански извори
3. Дојранско Езеро	9. Колешински водопад
4. Строг природен резерват - Езерани	10. Смоларски водопад
5. Национален парк Маврово	11. Мајдан - флористички локалитет

Основни компоненти на биодиверзитетот во Република Македонија

Основните компоненти на биодиверзитетот во Република Македонија се издвоени согласно меѓународните критериуми од Конвенцијата за биодиверзитет. Состојбите со зачуваноста на екосистемите, типовите живеалишта и видовите се анализирани од научни експерти, во рамките на проектот за изготвување Национална Студија за биодиверзитетот ан РМ (МЖСПП 2003) и проектот за изготвување Национална стратегија за биолошка разновидност со Акционен план (МЖСПП, 2004).

Типови живеалишта

Со досегашните истражувана, извршени во рамките на проектите за CORINE биотопи, Каталог на водни станишта, ЕМЕРАЛД мрежа и ПЕЕН, на територијата на Република Македонија идентификувани се 32 типа на природни живеалишта.

Вегетациски заедници

Бројот на вегетациските заедници во Македонија е голем, над 270 заедници. Доминираат шумските дрвенести заедници со над 55%, а потоа следуваат тревестите заедници, езерските и речните вегетациски заедници, додека најмали површини зафаќаат блатните заедници и темпоралните заедници. Со извршената анализа на структурата на шумските заедници констатирано е дека доминираат заедниците на прнар и бел габер (35%), потоа следи заедницата на дабот благун и белиот габер (27,5%), заедницата на дабот горун (13,5%), па горската букова заедница (10,6%), подгорската букова заедница (9,7%) и заедницата од петоигличест бор-молика, смрча и муника (3,8%).

Водните вегетациски заедници се застапени кај протечните и стоечките води. Посебно се значајни флотантните и субмерзните растителни заедници во трите природни езера. Блатните растителни заедници се сочувани во вид на фрагменти кај поголемите блата и мочуришта. Посебно се значајни 13 блатни растителни заедници во кои доминираат рогозот, трската, јункосот и други видови.

Видов диверзитет

Видовиот диверзитет го сочинуваат над 16.000 диви видови групирани во неколку групни: бактерии, алги, лишаи, габи, мовови, виши растенија, безрбетни и рбетни животни, од кои над 850 се ендемични видови (Табела 4).

Табела 4. Бројна застапеност на дивите видови

Таксономска група	број на видови	ендемита
ФЛОРА		
алги	2 198	196
лишаи	354	-
габи	1 250	-
мовови	398	2
папрати	45	1
ликоподиумови растенија	6	-
членестостеблени растенија	7	-
голосемени растенија	18	-
скриеносемени растенија	3 200	114
Вкупно:	7 486	251
ФАУНА		
протозои	113	32
сунѓери	10	6
сплескани црви	85	35
цевчести црви	613	3
прстенести црви	186	48
копривкари	2	-
врвчари	1	-
мекотели	366	131
членконоги	8 234	383
Рбетници (хордати)	535	30
Вкупно:	9 370	602
Севкупно (флора и фауна):	17 604	976

Кај флородиверзитетот од 7 486 доминираат вишите растенија со над 3200 видови, потоа се алгите (2 169 видови), габите (над 1250 видови), мововите (околу 398 видови) и лишаите (354 вида). Останатите групи се застапени со мал број на видови.

Кај фаунистичкиот диверзитет (10 354 вида) доминираат безрбетните животински групи и тоа членконоги (8234 вида), цевчести црви (613 вида) и мекоели (366 вида), додека рбетните животни се застапени со 535 вида. Кај нив најбројна е групата на птиците (380 вида и 20 подвидови), потоа се цицачи (82 вида), риби (78 автохтони видови), влекачи (32 вида и 8 подвида) и водоземци (15 вида и 2 подвида).

Исто така е констатирано дека далеку е поголем бројот на животински ендемични видови (602) во однос на растителните ендемични видови (251).

Притисоци

Главни закани за опстанокот на екосистемите, живеалиштата и дивите видови

Врз основа на проценките направени во рамките на повеќе проекти и студии, издвоени се повеќе причини за загрозување на биодиверзитетот. Тоа се: загубата на природните екосистеми и посебно на живеалиштата поради нивна модификација и фрагментација. Притоа најголеми промени се забележани кај водните станишта (природни езера, блата и мочуришта, но и кај одделни делници на поголемите реки). Битно се изменети и тревестите екосистеми од кои поголеми површини во рамничарскиот дел се претворени во обработливи површини.

Загрозеност на екосистеми, живеалишта и диви видови

Неконтролираните активности на антропогениот фактор негативно се одразиле и сè уште влијаат на опстанокот на екосистемите, типовите станишта и посебно врз популациите и распространетоста на дивите видови. Покрај деградациите на просторот и вегетацијата, загрозувањата се условени и од прекумерното користење на био-ресурсите, најчесто за комерцијални цели. Со тоа голем број автохтони лековити растенија и самоникни габи се со статус на засегнатост, а некои видови се загрозени (орхидеи-салепи, линцурата, точкестата линцура, мечкиното уво, гороцвет, слатка папрат, вргани, смрчки). Имено, кај силикатните алги над 110 видови се загрозени. Кај лишаите со статус на загрозени се 12 видови, додека кај папратите се 12 видови како и 20 видови мовови. Кај самоникните габи 67 видови се со статус на загрозеност.

Кај фаунистичкиот диверзитет со статус на загрозеност се издвојуваат групите на дневни пеперутки, самовилски коњчиња поточен и речен рак, речни и езерски школки, додека кај рбетните видови 115 видови се загрозени при што најзагрозена е групата на риби кај која дури 30 автохтони видови риби се загрозени (поточка пастрмка, пелистерска пастрмка, пелагониска пастрмка, охридска пастрмка, преспанска белвица, преспанска мрена, преспанско грунче), додека преспанскиот крап е критично загрозен. Исто така се критично загрозени поточниот и езерскиот рак и македонскиот мрmoreц. Поради нелегално собирање, засегнати се популациите на копнените полжави (шумски, лозов, грневиден полжав), копнените желки (полска и ридска желка), водни желки и поскокот,

додека е загрозен опстанокот на остроглавата шарка. Поради нелегален лов засегнати се над 60 видови птици, а се загрозени 6 видови грабливи птици (орли и мршојадци). Од цицачите загрозени се лилјациите, рисот, видрата и јазовецот.

Перспектива 2020

Согласно развојните документи, посебно Националната стратегија за биодиверзитет со Акционен план, НЕАП 2, Просторниот план на Република Македонија, Националната стратегија за одржлив развој, Националната стратегија за развој на рурални региони во Република Македонија и други, во наредниот период (2010-2020 година) се предвидуваат активности со кои значително ќе се зголеми бројот на заштитени подрачја како и нивна интегрална заштита со зајакнување на капацитетите на управните тела и секако со донесување и имплементација на плановите за управување со истите (Табела 5).

Табела 5. Планиран развој на заштита на природното наследство во Република Македонија (2010-2020 година)

Состојба 2009 година				Перспектива: 2010-2020					Збирно
Категорија на ЗП	број на ЗП	површина (ha)	% од територија на РМ	број на предложени ЗП	површина (ha)	% од територија на РМ	бр. на ЗП	површина (ha)	% од територија РМ
НП	3	108 388	4.21	2	79 858	3.105	5	188 246	7.321
СПР	2	12 080	0.47	6	952	0.037	8	13 682	0.532
НИПР	/	/	/	38	11 836	0.460	38	11 836	0.460
ПППК	3	2 338	0.09	3	11 628	0.452	6	13 966	0.543
КП	/	/	/	1	200	0.007	1	200	0.007
ППР	/	/	/	26	5 155	0.200	26	5 155	0.200
ОРЖВ	14	2 647	0.10	/	/	/	14	2 647	0.102
СП	47	58 084	2.26	118	3 147	0.122	165	61 231	2.381
Вкупно:	69	184 187	7.16	194	112 776	4.38	263	296 963	11.546

Според презентираната проекција, до 2020 година, се предвидува да се заштита уште 194 локалитети и објекти на природата, со што нивниот број ќе изнесува 263 заштитени локалитети и објекти, односно вкупно 296 963 km² или 11.5% од територијата на земјата.

Посебно е значајно оформувањето на мрежата Натура 2000 мрежа и на Националната еколошка мрежа на Република Македонија, со што ќе се создадат

услови за целосна имплементација на меѓународните критериуми и тие од законодавството на ЕУ во делот на заштитата на природното наследство и зачувувањето на биолошката разновидност во Република Македонија.

Извори

Национална студија за заштита на биолошката разновидност во Република Македонија (МЖСПП, 2003)

Национална стратегија за биолошка разновидност со акционен план на Република Македонија (МЖСПП, 2004)

Втор Национален еколошки акционен план (НЕАП 2, МЖСПП, 2006)

Национална самооценка на капацитетот, МЖСПП, 2004

Индикатори за животната средина на Република Македонија, Влада на Република Македонија, 2008

Владата на Република Македонија, особено МЖСПП МЗШВС, МК и МОН, во соработка со научните институции и управните органи на заштитените подрачја, ќе подготват голем број програми и проекти за евалуација на природното наследство и за мониторинг и заштита на биолошката разновидност (екосистеми, видова разновидност, природни живеалишта и генетски ресурси) и да се зголеми бројот и % на заштитените подрачја (СЕВІ 2010-2020).